

Școala doctorală de Științe Sociale
Domeniul de doctorat: Drept

TEZĂ DE DOCTORAT

**GARANȚIILE ACORDATE ACUZATULUI
ÎNTR-UN PROCES PENAL DE ART.6
PARAG.3 DIN CONVENȚIA EUROPEANĂ A
DREPTURILOR OMULUI**

- REZUMAT -

Doctorand:
MIHAI GURAN

Conducător de doctorat:
PROF. UNIV. DR. BIANCA GUȚAN

Obiective

Lucrarea de față își propune să analizeze dispozițiile art. 6 parag. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹, care garantează un set minim de drepturi de care trebuie să se bucure orice persoană împotriva căreia s-a formulat o acuzație în materie penală. Totodată, scopul prezentei lucrări este acela de a prezenta aspectele relevante din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materia dreptului la apărare, noțiune înțeleasă lato sensu, pentru a releva atât principiile directe care se desprind din aceasta, cât și standardele de protecție ale acestor drepturi, astfel cum au fost acestea configurate de instanța europeană.

Dispozițiile art. 6 par. 3 din Convenție, la care am făcut referire anterior, instituie o serie de drepturi în favoarea oricărei persoane acuzate, pe care aceasta le poate exercita în cursul procedurilor judiciare penale desfășurate împotriva sa: dreptul de a fi informat în termenul cel mai scurt cu privire la natura și cauzele acuzației ce i se aduce; dreptul de a dispune de timpul necesar formulării apărărilor sale; dreptul de a se apăra, singur sau prin intermediul unui apărător, ales sau, dacă nu dispune de mijloacele materiale necesare în vederea angajării unui avocat, prin apărător desemnat din oficiu; dreptul de a interoga atât martorii în apărarea sa, cât și cei propuși de acuzare; nu în ultimul rând, dacă nu vorbește limba în care se derulează procesul, persoana acuzată are dreptul să beneficieze în mod gratuit de serviciile unui interpret.

Prezenta lucrare se concentrează, în primul rând, pe o prezentare a jurisprudenței Curții de la Strasbourg în materia drepturilor enumerate anterior, întrucât am apreciat că o mai bună cunoaștere a deciziilor pronunțate de instanța europeană poate conduce la o corectă aplicare, pe plan național, a principiilor instituite în sistemul de protecție convențional.

Totodată, am analizat în ce măsură principiile ce se desprind din jurisprudența instanței de la Strasbourg au fost transpuse și se regăsesc în legislația internă, respectiv dacă dispozițiile legii procesual penale române răspund exigențelor Curții Europene a Drepturilor Omului și sunt compatibile cu dispozițiile convenționale. Astfel, unul dintre scopurile lucrării este acela de a analiza interacțiunea dintre ordinea juridică existentă în sistemul convențional și cea națională.

La nivelul legii fundamentale române se regăsesc drepturi care au un conținut similar celor garantate de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Astfel, art. 21 din Constituție², care are ca titlu marginal "Accesul liber la justiție", stipulează la alin. 3

¹ Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei, semnată pe 4 noiembrie 1950, a intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953. România a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului la data de 20 iunie 1994.

² Constituția României revizuită, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 758 din 29 octombrie 2003;

următoarele: *”Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.”*

Prima consacrare constituțională expresă a dreptului la un proces echitabil în România a fost realizată prin completarea art. 21 din Constituție, cu ocazia revizuirii constituționale ce a avut loc în cursul anului 2003³. Cu toate acestea, dreptul la un proces echitabil, prevăzut de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, făcea parte din dreptul intern în temeiul art. 20 din Constituție încă din momentul ratificării Convenției, prin Legea nr. 30/1994⁴.

În ciuda importanței pe care o are, consacrarea dreptului la un proces echitabil în Constituția României nu s-a realizat într-un articol separat, ci prin completarea art. 21 din legea fundamentală, cu toate că, în sistemul convențional, accesul liber la justiție este considerat a fi un element component al procesului echitabil, și nu invers⁵.

Deși Constituția nu stipulează în mod concret garanțiile procesului echitabil care au fost avute în vedere de către legiuitorul constituant, făcând trimitere doar la termenul rezonabil al procedurii, în literatura de specialitate s-a exprimat punctul de vedere, pe care îl îmbrățișez, în sensul că în lumina dispozițiilor art. 20 din Constituție, în configurarea procesului echitabil pe plan intern, urmează să fie avute în vedere toate garanțiile exprese și implicite prevăzute de art. 6 din Convenție, astfel cum au fost interpretate în jurisprudența Curții de la Strasbourg⁶.

În doctrină s-a susținut că introducerea în Constituție a dreptului părților la un proces echitabil, desfășurat într-un termen rezonabil, a constituit *”o corectă receptare a evoluțiilor juridice moderne la nivel european și o punere de acord a protecției juridice garantate drepturilor subiective prin reglementările interne cu cele internaționale.”*⁷

De asemenea, o parte însemnată a prezentei teze se concentrează asupra propunerilor de modificare a legislației procesual penale române, astfel încât această să corespundă întru totul standardelor de protecție instituite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa și mai mult decât atât, să tindă să ofere un nivel de protecție sporit, care să asigure exercitarea dreptului la un proces echitabil, cu toate componentele sale, la cel mai înalt nivel posibil.

Tema de cercetare aleasă atrage atenția în primul rând prin caracterul de noutate, dar și prin utilitatea unui astfel de demers, în condițiile în care România se află în clasamentul

³ Bianca Selejan-Guțan, în Ioan Muraru, Elena-Simina Tănăsescu (coord.), Constituția României: comentariu pe articole, Ediția a 2-a, revizuită, Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 163;

⁴ Idem

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem

⁷ Marian Enache, Ștefan Deaconu, Drepturile și libertățile fundamentale în jurisprudența Curții Constituționale, Vol.1, Editura C.H. Beck, București, 2019, p.56

țărilor împotriva cărora sunt îndreptate cererile individuale adresate instanței europene, iar încălcările privind dreptul la un proces echitabil sunt cele mai des invocate.

Examinând literatura de specialitate străină, se observă în prezent existența unei tendințe în sensul elaborării unor lucrări științifice în care să se discute drepturile fundamentale garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și să se analizeze in extenso jurisprudența și doctrina relevante pentru acel domeniu, precum și modalitatea în care cadrul juridic național existent în statele semnatare a fost influențat de cel convențional.

În ceea ce privește doctrina națională, nu există lucrări în care să se realizeze o analiză asupra modalității în care cadrul juridic internațional a influențat elaborarea noului Cod de procedură penală, lucrările existente raportându-se exclusiv la dispozițiile cuprinse în vechea reglementare. Totodată, nu este lipsită de relevanță nici împrejurarea că literatura de specialitate română nu s-a concentrat pe prezentarea și analiza detaliată a problematicii legate de drepturile conferite persoanei acuzate de art. 6 par. 3 din Convenție, alegând o abordare globală în ceea ce privește dreptul la un proces echitabil, reglementat de art. 6 al instrumentului internațional anterior menționat. De asemenea, lucrările de specialitate existente pe plan intern au fost elaborate în urmă cu un deceniu, fără a exista astfel o actualizare în ceea ce privește evoluția jurisprudenței instanței europene.

În acest context, lucrarea de față își propune să analizeze modul în care sunt transpuse tendințele existente în doctrina străină la nivelul sistemului juridic românesc, urmând să aprofundeze problematica privitoare la garanțiile speciale conferite acuzatului de dispozițiile art. 6 par. 3 din Convenție și să releve modul în care legislația internă reflectă standardele de protecție instituite de Curtea de la Strasbourg în această materie.

Așadar, caracterul de noutate al lucrării constă, pe de-o parte, în faptul că această componentă a dreptului la un proces echitabil nu a fost tratată până în prezent ca temă de sine stătătoare în cadrul unei lucrări de specialitate elaborate în România, iar pe de altă parte, în caracterul interdisciplinar al acesteia, tema urmând a fi abordată atât din perspectiva cadrului juridic internațional de protecție a drepturilor fundamentale ale omului, cât și prin raportare la reglementarea procesual-penală internă.

Prezenta lucrarea își propune să aducă contribuții la nivel doctrinar atât în ceea ce privește domeniul protecției drepturilor omului, cât și cel al dreptului procesual penal român, încercând să ofere o perspectivă critică asupra modalității în care reglementarea internă a dreptului la apărare, înțeles în sens larg, răspunde exigențelor convenționale. Totodată, am încercat să analizez în ce măsură pot fi modificate aceste dispoziții legale, pentru a servi mai bine acestui scop, și a se evita astfel ca România să sufere noi condamnări cu privire la

existența unor încălcări ale dispozițiilor art. 6 par. 3 din Convenție în cadrul procedurilor judiciare naționale.

Așadar, lucrarea de față își propune să analizeze măsura în care noua legislație procesual-penală intrată în vigoare la data de 1 februarie 2014 este compatibilă cu standardele convenționale stabilite prin jurisprudența Curții de la Strasbourg, prin îndeplinirea următoarelor obiective de cercetare:

- a) realizarea unor delimitări conceptuale în ceea ce privește garanțiile conferite persoanei acuzate, astfel cum sunt ele reglementate de art. 6 par. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;
- b) analiza conținutului drepturilor instituite în favoarea persoanei acuzate de art. 6 par. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;
- c) analiza conținutului drepturilor conferite suspectului și inculpatului în legislația națională;
- d) analiza jurisprudenței relevante a Curții Europene a Drepturilor Omului, cu accent asupra hotărârilor pronunțate în cauzele contra României;
- e) relevarea evoluției jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par.3 din Convenție;
- f) analiza garanțiilor reglementate de legislația națională în ceea ce privește protecția drepturilor persoanei acuzate;
- g) analiza jurisprudenței naționale relevante în materia drepturilor de care se bucură suspectul sau inculpatul în cadrul procesului penal;
- h) analiza critică a dispozițiilor legale naționale, prin raportare la cadrul juridic internațional și la principiile directoare ce se desprind din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului;
- i) formularea de propuneri privind modificarea legislației naționale pentru ca protecția drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție să se reflecte întrutotul în ordinea juridică internă.

Metodologie

Pentru atingerea obiectivelor menționate mai sus, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda logică, metoda comparativă, respectiv metoda istorică.

Având în vedere împrejurarea că dreptul este o știință eminentemente deductivă, atât în construcțiile teoretice, cât și în practica judiciară, necesitatea argumentării reprezintă o cerință esențială în procesul cercetării științifice în acest domeniu. În acest context, metoda logică reprezintă una dintre cele mai importante metode de cercetare utilizate în domeniul științelor juridice. Metoda logică se raportează la principalele tipuri de activități juridice, începând de la elaborarea normelor de drept, interpretarea acestora și până la stabilirea și calificarea stării de fapt supusă analizei și aplicarea normelor de drept la aceasta.

Având în vedere aceste aspecte, demersul științific a avut în vedere, în principal, următoarele etape:

- a) Cunoașterea și studierea literaturii de specialitate care tratează tema de cercetare aleasă;
- b) Cunoașterea și studierea jurisprudenței relevante a Curții Europene a Drepturilor Omului în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție;
- c) Valorificarea rezultatelor documentării bibliografice prin prezentarea conceptelor teoretice și jurisprudenței relevante;
- d) Realizarea unei analize critice a modalității în care Curtea de la Strasbourg a interpretat și aplicat, în jurisprudența sa, dispozițiile art. 6 par. 3 din Convenție;
- e) Analizarea, în mod critic, a rezultatelor cercetării științifice anterioare;
- f) Formularea unor puncte de vedere personale, atât cu privire la conceptele teoretice prezentate, cât și la standardele de protecție convenționale instituite în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție;
- g) Prezentarea și analiza dispozițiilor procesual penale existente în legislația română care au implicații în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție.
- h) Formularea unor puncte de vedere personale în legătură cu gradul de compatibilitate existent între standardele convenționale de protecție instituite în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție și standardele naționale de protecție.
- i) Formularea unor propuneri privind modificarea legislației naționale în vederea alinierii standardelor de protecție naționale la cele convenționale, în ipotezele în care acestea sunt divergente.

Așadar, cercetarea științifică se va axa în principal pe studiul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și pe relevarea standardelor convenționale de protecție instituite în materia drepturilor acordate persoanei acuzate în cadrul procesului penal. Astfel, prezenta lucrare își propune să releve principiile care se desprind din jurisprudența instanței

europene de contencios al drepturilor omului în domeniul analizat și să analizeze implicațiile practice ale acestora, având astfel un caracter preponderent documentar.

Totodată, apreciez că un demers științific prin care se urmărește compararea sistemului de drept procesual penal român cu sistemul convențional de protecție a drepturilor persoanelor acuzate de săvârșirea unor infracțiuni, prin evidențierea asemănarilor și deosebirilor existente între acestea, se poate dovedi extrem de fructuos în procesul metodologic propus.

Având în vedere tema lucrării de doctorat, metoda comparativă va ocupa un loc însemnat în cercetarea științifică pe care mi-am propus să o realizez, în condițiile în care un obiectiv important al acesteia îl va constitui analiza compatibilității normelor de drept procesual penal român cu standardele de protecție existente în sistemul convențional.

Așadar, lucrarea își propune să analizeze în ce măsură normele procesual penale existente în sistemul de drept român sunt compatibile cu standardele de protecție instituite de Curtea de la Strasbourg în jurisprudența sa, încercând astfel să semnaleze atât neconcordanțele cât și punctele comune existente între cele două standarde de protecție și să înainteze totodată propuneri de modificare a legislației naționale în vederea alinierii acesteia la standardele de protecție convenționale.

În acest context, trebuie reamintit faptul că standardul convențional a fost receptat la nivel național atât prin intermediul hotărârilor pronunțate de Curtea de la Strasbourg în cauzele împotriva României, cât și prin al celor pronunțate în cauzele vizând alte state contractante. Astfel, hotărârile instanței europene se bucură de autoritate de lucru interpretat cu privire la problema de drept analizată, standardul de protecție instituit în privința drepturilor protejate de Convenție urmând să fie interpretat și aplicat în maniera stabilită de Curtea de la Strasbourg de către organele judiciare din toate statele contractante.

Totodată, lucrarea își propune să releve modalitatea în care jurisprudența instanței europene a influențat cadrul legal intern în materie procesual-penală. Astfel, voi încerca să evidențiez modul în care a înțeles legiuitorul român să transplanteze aceste principii în plan intern și să analizez în ce măsură noile instituții de drept procesual penal, introduse la 1 februarie 2014 prin intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală, sunt funcționale, compatibile cu cultura juridică românească.

În ceea ce privește cea de-a treia metodă de cercetare asupra căreia mi-am aplecat atenția, respectiv metoda istorică, apreciez că aceasta este extrem de utilă în contextul cercetării științifice întreprinse, având în vedere faptul că jurisprudența instanței de la

Strasbourg a exercitat asupra peisajului juridic românesc o influență incontestabilă, ulterior ratificării de către România a Convenției Europene a Drepturilor Omului, în anul 1994.

În aceste condiții, lucrarea va încerca să releve modalitatea în care s-a transformat legislația procesual-penală românească în materia drepturilor apărării, de-a lungul timpului, urmare a necesității punerii în acord a acesteia cu principiile enunțate în jurisprudența sa de instanța europeană.

Totodată, lucrarea își propune să analizeze evoluția jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în materia garanțiilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție și să sublinieze modificările de substanță intervenite de-a lungul timpului în ceea ce privește modalitatea în care instanța de la Strasbourg a înțeles să abordeze problematica legată de drepturile acuzatului.

Având în vedere toate aspectele expuse anterior, îmi exprim încrederea că această lucrare va reprezenta un element de noutate în peisajul juridic românesc, atât prin prisma relevanței și actualității temei ce face obiectul cercetării științifice, cât și a metodologiei de cercetare alese.

Sumar

În primul capitol am lucrării, am subliniat faptul că legiuitorul român a acordat o atenție deosebită dreptului acuzatului de a fi informat într-o manieră detaliată asupra naturii și cauzei acuzației. În acest sens, legislația procesual-penală română prevede că persoana cercetată trebuie să fie informată cu privire la acuzațiile ce i se aduc atât în momentul formulării acestora, cât și ulterior, în ipoteza în care survin modificări în legătură cu acestea, în urma extinderii urmăririi penale sau schimbării încadrării juridice.

Standardul de protecție național este superior celui convențional, în contextul în care impune informarea inculpatului inclusiv cu privire la suportul probatoriu al acuzațiilor, procurorul de caz fiind obligat să facă trimitere inclusiv la probele administrate în cursul urmăririi penale atunci când descrie faptele în cuprinsul rechizitoriului. Mai mult decât atât, standardul de protecție național impune ca informarea cu privire la acuzație să se realizeze în mod obligatoriu în scris, inclusiv în ipoteza în care acuzatul nu cunoaște limba română, ipoteză în care se impune traducerea actului de sesizare a instanței de către un traducător autorizat.

Nu în ultimul rând, legiuitorul român a instituit două proceduri distincte în cadrul cărora rechizitoriul este verificat sub aspectul regularității, noțiune care vizează inclusiv modalitatea în care procurorul de caz a descris faptele deduse judecății și a indicat încadrarea juridică dată

acestora. Astfel, se observă preocuparea deosebită a legiuitorului național de a garanta respectarea dreptului de a fi informat într-o manieră detaliată asupra naturii și cauzei acuzației, prin instituirea unei duble verificări, atât de către procurorul ierarhic superior celui care a întocmit rechizitoriul, cât și de către judecătorul de camera preliminară, privind regularitatea notificării acuzațiilor formulate în cauză.

În ceea ce privește schimbarea încadrării juridice în cursul judecății, a fost nevoie de intervenția Curții Constituționale pentru ca standardul de protecție național să se alinieze la cel convențional, prin instituirea, în sarcina instanțelor de judecată, a obligației de a se pronunța cu privire la schimbarea încadrării juridice printr-o hotărâre distinctă de cea prin care soluționează fondul cauzei, pentru a permite astfel inculpatului să cunoască din timp calificarea în drept a faptei la care trebuie să se raporteze în cadrul dezbaterilor finale. Apreciez că ar fi oportun ca această interpretare oferită de instanța de contencios constituțional să fie consacrată la nivel legislativ, motiv pentru care apare ca fiind necesară modificarea Codului de procedură penală în acest sens.

Nu în ultimul rând, consider că se impune identificarea unei soluții legislative care să permită inculpatului să obțină, pe plan intern, înlăturarea vătămării procesuale suferite prin încălcarea dreptului său la apărare în ipoteza în care instanța de apel nu pune în discuția părților schimbarea încadrării juridice sau nu se pronunță cu privire la aceasta printr-o hotărâre distinctă de cea prin care se soluționează calea de atac în discuție. În acest sens, apreciez că ar fi utilă introducerea în Codul de procedură penală a unui nou caz în care inculpatul poate formula contestație în anulare sau recurs în casație împotriva deciziei pronunțate de către instanța de apel. Apreciez că cea mai potrivită soluție legislativă ar reprezenta-o oferirea posibilității inculpatului de a formula contestație în anulare în altfel de situații, această cale de atac urmând să fie soluționată de instanța care a pronunțat decizia atacată, întrucât recursul în casație ar presupune concentrarea tuturor cauzelor de acest gen pe rolul Înaltei Curți de Casație și Justiție, împrejurare care ar conduce la aglomerarea acestei instanțe și implicit la întârzierea soluționării acestui tip de cauze.

O astfel de modificare legislativă se impune cu atât mai mult cu cât standardul de protecție convențional în materie a fost stabilit de Curtea Europeană a Drepturilor Omului într-o cauză împotriva țării noastre, respectiv în hotărârea pronunțată în cauza *Adrian Constantin c. României*. În acest context, apreciez că modificarea legislației în sensul sugerat anterior ar fi de natură să asigure alinierea standardului de protecție național la cel convențional.

În cel de-al doilea capitol al lucrării, am arătat că, în ceea ce privește dreptul de a beneficia de timpul necesar pregătirii apărării, standardul de protecție național este similar celui convențional, oferind inculpatului posibilitatea de a obține, în cursul judecății, amânarea cauzei în vederea pregătirii apărării, angajării unui apărător sau formulării unei poziții relativ la incidentele procedurale survenite în cursul procesului etc. Totodată, legislația internă respectă standardul de protecție convențional referitor la timpul necesar a fi acordat inculpatului în vederea formulării unei căi de atac.

În mod similar, în ceea ce privește cea de-a doua componentă a dreptului prevăzut de art. 6 par. 3 lit. b din Convenție, respectiv dreptul persoanei acuzate de a beneficia de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, standardul de protecție național urmează principiile care se desprind din jurisprudența Curții de la Strasbourg. Astfel, legislația procesual-penală română oferă atât suspectului cât și inculpatului posibilitatea de a studia dosarul cauzei încă din cursul urmăririi penale.

Cu toate acestea, reglementarea internă este deficitară, în opinia mea, în contextul în care procurorul de caz poate restricționa accesul suspectului la dosarul de urmărire penală pe o durată nedeterminată, iar acesta din urmă nu are la îndemână o cale eficientă de atac împotriva acestei măsuri, în condițiile în care o eventuală plângere urmează a fi soluționată de procurorul ierarhic superior celui care instrumentează cauza, având deci șanse minime de reușită.

În acest sens, apreciez că ar fi utilă instituirea unui termen maxim pentru care procurorul să poată limita accesul suspectului la dosar, similar celui instituit în cazul inculpatului, precum și reglementarea unei căi de atac împotriva ordonanței prin care se respinge cererea de studiu a dosarului care să fie soluționată de judecătorul de drepturi și libertăți. Chiar dacă o astfel de soluție legislativă ar fi de natură să încarce și mai mult activitatea instanțelor de judecată, apreciez că aceasta ar fi oportună, având în vedere pe de o parte importanța dreptului lezat, iar pe de altă parte consecințele nefaste care pot decurge din îngrădirea în mod abuziv a acestui drept în fazele incipiente ale anchetei, constând în principal în imposibilitatea suspectului de a se apăra în mod efectiv. În acest sens, menționez că în practica judiciară există situații când faza urmăririi penale in personam este prelungită excesiv în mod nejustificat, acuzatului fiindu-i refuzat accesul la dosar chiar și pentru o perioadă de câțiva ani, fără ca acesta să aibă la îndemână în prezent o cale de atac efectivă împotriva acestei măsuri.

Legislația națională nu reglementează posibilitatea suspectului, inculpatului sau avocatului acestora de a solicita amânarea cauzei în ipoteza în care se află într-o stare fizică

care nu le permite să participe în mod efectiv la proces, generată fie de oboseală excesivă, fie de anumite probleme de sănătate. Deși o astfel de cerere poate fi întemeiată direct pe dispozițiile generale, naționale și convenționale, care reglementează dreptul de a beneficia de înlesnirile necesare pregătirii apărării, consider că ar fi oportună reglementarea expresă a acestei ipoteze în legislația procesual-penală națională.

Cu aceste excepții, observăm că standardul de protecție național vizând facilitățile oferite persoanelor private de libertate pentru a le permite acestora să își pregătească apărarea într-un mod adecvat este similar celui convențional.

Cel de-al treilea capitol al lucrării tratează drepturile reglementate de art. 6 par. 3 lit. c din Convenție – dreptul acuzatului de a se apăra singur, respectiv dreptul acestuia de a beneficia de asistență juridică din partea unui avocat, ales sau desemnat din oficiu - componente extrem de importante ale conceptului de proces echitabil. Aceste drepturi se află în strânsă legătură cu cele garantate de art. 6 par. 3 lit. b și d din Convenție, în condițiile în care consultarea dosarului sau adresarea de întrebări martorului se realizează de către acuzat de cele mai multe ori prin intermediul avocatului sau alături de acesta.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a acordat o atenție deosebită dreptului persoanei acuzate de a participa la procesul penal desfășurat împotriva sa, statuând, cu titlu de principiu, că aceasta trebuie să fie încunoștințată în mod corespunzător cu privire la data și locul unde urmează să aibă loc ședința de judecată, în caz contrar persoana acuzată având posibilitatea să solicite și să obțină rejudecarea cauzei în prezența sa, cu respectarea drepturilor apărării.

Deși prin introducerea procedurii speciale a redeschiderii procesului penal în cazul judecării în lipsă a persoanei condamnate în cuprinsul noului Cod de Procedură penală, legiuitorul român a dorit ca standardul de protecție național în materie să devină compatibil cu cel instituit în sistemul convențional, reglementarea internă prezintă unele deficiențe, care fac ca dezideratul avut în vedere inițial să nu fie atins.

Legislația internă este caracterizată de formalism, în condițiile în care se concentrează exclusiv pe legalitatea procedurii de citare a inculpatului, fără a acorda importanța cuvenită împrejurării esențiale în cauzele desfășurate în lipsa persoanei acuzate, respectiv dacă aceasta a cunoscut în mod real faptul că împotriva sa se desfășoară un proces penal, precum și locul și data la care trebuie să se prezinte în fața organelor judiciare. Astfel, în multe cazuri, deși procedura de citare este legal îndeplinită, această împrejurare nu garantează că acuzatul a fost notificat cu privire la aspectele menționate anterior, în situațiile în care acesta nu a primit

personal comunicările emise de organele judiciare și nu a semnat astfel dovada de înmânare a acestora.

Chiar dacă standardul de protecție convențional nu impune desemnarea unui avocat din oficiu care să îl reprezinte pe acuzatul care nu participă la proceduri, apreciez că se impune instituirea unui nou caz de asistență juridică obligatorie în legislația română, în cazul procedurilor desfășurate în absența. Astfel, consider că, în ipoteza în care persoana acuzată nu are posibilitatea de a se apăra singură, sau a renunțat la acest drept, este necesar, în vederea asigurării unui proces echitabil, ca aceasta să fie reprezentată de un avocat, ales sau desemnat din oficiu de către organele judiciare, care să poată exercita în mod corespunzător o parte din drepturile apărării, care nu aparțin în mod exclusiv persoanei acuzate, respectiv: să consulte dosarul cauzei, să propună administrarea unor mijloace de probă, să solicite audierea martorilor acuzării și să le adreseze întrebări acestora, să formuleze obiecțiuni, să pună concluzii cu privire la fondul cauzei etc.

Standardul de protecție național este superior celui convențional în ceea ce privește posibilitatea acordată inculpatului să fie prezent și să participe la procedurile desfășurate atât în căile de atac, indiferent dacă în cadrul acestora instanțele de control judiciar procedează la o nouă judecată asupra fondului cauzei sau analizează exclusiv aspecte de nelegalitate privind hotărârea judecătorească atacată.

În ceea ce privește dreptul acuzatului de a beneficia de asistență juridică din partea unui avocat, se observă că standardul național de protecție este similar celui convențional, în contextul în care persoana acuzată are dreptul să apeleze la serviciile unui avocat în tot cursul procesului penal.

Suplimentar, legislația procesual-penală română prevede că discuțiile purtate între avocat și clientul său sunt confidențiale și nu pot fi interceptate și folosite ca probe în niciun caz.

Mai mult decât atât, un element de noutate introdus odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală îl reprezintă dreptul acordat avocatului de a participa la efectuarea majorității actelor de urmărire penală. Apreciez că acest aspect este extrem de important pentru a asigura respectarea drepturilor apărării în cursul fazelor incipiente ale procesului penal, participarea avocatului la administrarea probatorului de către organele de urmărire penală prezentând relevanță din două perspective.

În primul rând, prezența apărătorului reprezintă o garanție a faptului că au fost respectate dispozițiile legale cu ocazia administrării respectivelor mijloace de probă, în contextul în care acesta semnează declarațiile, procesele verbale întocmite etc., confirmând

astfel veridicitatea celor consemnate și are posibilitatea să formuleze obiecțiuni sau să refuze să semneze atunci când actele de urmărire penală s-au efectuat cu încălcarea legii. În ipoteza în care ulterior, în cursul procesului, vor fi invocate aspecte privind nelegalitatea unor acte de urmărire penală, împrejurarea că acestea s-au desfășurat în prezența avocatului persoanei acuzate, care a semnat fără obiecțiuni înscrisurile întocmite cu acea ocazie, reprezintă un aspect extrem de relevant care va fi avut în vedere de către instanța de judecată.

În al doilea rând, avocatul are posibilitatea de a influența în mod direct conținutul materialului probatoriu administrat în cursul urmăririi penale, prin adresarea unor întrebări martorilor audiați, contribuind astfel la conturarea coordonatelor stării de fapt care va face ulterior obiectul judecății.

În ceea ce privește dreptul acuzatului de a beneficia, în anumite cazuri, de asistență juridică din partea unui avocat din oficiu desemnat de organele judiciare, la prima vedere, standardul de protecție național este superior celui convențional, în contextul în care garantează exercitarea acestui drept fără a avea în vedere situația financiară a persoanei acuzate. Cu alte cuvinte, în România un inculpat beneficiază de serviciile unui avocat din oficiu în situațiile în care asistența juridică este obligatorie, chiar dacă situația sa financiară i-ar permite să își angajeze un apărător ales, însă nu a făcut acest lucru.

Cu toate acestea, consider că legiuitorul român ar trebui să se inspire din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pentru a extinde sfera situațiilor care reclamă desemnarea unui avocat din oficiu care să ofere asistență de specialitate persoanei acuzate. Așa cum am arătat anterior, din perspectiva criteriului privind interesele justiției, care ar trebui avut în vedere atunci când organele judiciare analizează necesitatea acordării asistenței juridice gratuite, standardul de protecție național este inferior celui convențional.

Nu în ultimul rând, consider că se impune o reorientare a practicii judiciare, în sensul oferirii unei importanțe sporite dreptului la asistență juridică practică și efectivă, care este în prezent sacrificat în favoarea celerității procedurilor sau a intereselor altor participanți la proces, respectiv persoanelor vătămate sau martorilor, în detrimentul acuzatului, pentru care procesul penal are cea mai mare miză, acesta riscând să își piardă libertatea și să sufere consecințe deosebite inclusiv în plan financiar în urma desfășurării procedurilor judiciare împotriva sa.

În acest sens, până la o nouă reformă a sistemului procesual penal român, apreciez că instanțele naționale pot aplica în mod direct principiile enunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa, în condițiile în care, în lipsa unei reglementări exprese

a dreptului la asistență juridică practică și efectivă, standardul de protecție convențional se aplică cu prioritate.

Cel de-al patrulea capitol al lucrării analizează dreptul persoanei acuzate de a adresa întrebări martorilor și a de a obține citarea și audierea acestora, garantat de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție. Acest drept de care se bucură persoana acuzată în cadrul procesului penal reprezintă o componentă esențială a drepturilor apărării, întrucât îi permite acesteia să se implice în mod activ și direct în administrarea probatoriului, fie că este vorba de probele în acuzare sau de cele propuse de apărare, și să încerce astfel să influențeze rezultatul procedurilor, pentru a obține o soluție care să îi fie cât mai favorabilă posibil.

În mod regretabil, spre deosebire de celelalte drepturi analizate în prezenta lucrare, în cazul acestui drept, standardul de protecție național este net inferior celui convențional, în contextul în care legiuitorul român nu s-a arătat preocupat să creeze un cadru legislativ clar, care să nu lase loc de echivoc, și să poată oferi astfel o protecție corespunzătoare în ceea ce privește toate aspectele analizate de Curtea de la Strasbourg în legătură cu dreptul prevăzut de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție.

Astfel, legislația procesual-penală română nu prevede în mod expres dreptul inculpatului și al avocatului său de a adresa întrebări persoanelor audiate în cursul procesului penal, împrejurare de natură să sugereze, în mod eronat, faptul că acest drept ar fi unul de o importanță redusă, marginală în cadrul unui proces penal.

Mai mult decât atât, existența unor lacune și necorelări de ordin legislativ face dificilă inclusiv instituirea acestui drept pe cale de interpretare, în contextul în care acesta nu reiese întotdeauna foarte clar din dispozițiile care reglementează modalitatea de audiere a subiecților procesuali, legiuitorul omițând să precizeze, spre exemplu, faptul că avocatul persoanei acuzate ar avea dreptul să adreseze întrebări martorilor audiați în cursul cercetării judecătorești.

Chiar dacă în practica judiciară avocatului i se permite să adreseze întrebări martorilor la a căror audiere participă, apreciez că această împrejurare nu este de natură să suplinească lipsa unor dispoziții legale exprese care să garanteze exercitarea acestui drept care are o importanță crucială în cadrul procesului penal, cu atât mai mult cu cât, în sistemul de drept existent în România, jurisprudența nu reprezintă un izvor de drept. Astfel, o practică existentă la un anumit moment la nivelul jurisprudenței, fie ea și majoritară, nu este de natură să creeze obligativitatea respectării ei în viitor, în situații similare, de alte organe judiciare, motiv pentru care apreciez că ar fi preferabil ca aceasta să se materializeze într-o normă legală, aptă să ofere coerență, siguranță și predictibilitate actului judiciar.

În mod similar, legiuitorul român nu a instituit reguli clare în ceea ce privește utilizarea ca probe în cadrul procesului penal, a declarațiilor date în cursul urmăririi penale de martorii care ulterior nu se mai prezintă în fața instanței de judecată pentru a fi audiați.

Astfel, legislația internă nu prevede eventuale criterii în baza cărora organele judiciare să poată aprecia dacă motivele care au determinat lipsa martorului de la proces au fost imperative, astfel cum prevede standardul convențional de protecție. Astfel, normele legale interne nu condiționează folosirea declarațiilor obținute în cursul urmăririi penale, care nu au putut fi contestate de apărare, de împrejurarea ca organele judiciare să depună în prealabil diligențe rezonabile pentru a asigura prezența martorului, respectiv ca imposibilitatea de a-l audia pe acesta să fi fost rezultatul unor motive imperative.

În acest context, urmează ca instanțele naționale să se raporteze la principiile care se desprind din jurisprudența Curții de la Strasbourg în materia martorilor absenți, pentru a stabili dacă motivele invocate de martori, pentru a-și justifica absența de la termenul de judecată stabilit în vederea audierii lor, au avut un caracter adecvat, urmând ca în ipoteza unui răspuns negativ, declarațiile furnizate de aceștia în cursul urmăririi penale să nu poată fi avute în vedere la deliberare.

Totodată, în mod regretabil, legiuitorul român nu a transpus în legislația procesual-penală internă regula ”exclusiv sau determinant”, componentă esențială a standardului convențional de protecție în materia martorilor absenți, potrivit căreia o soluție de condamnare nu se poate baza în mod exclusiv sau într-o măsură determinantă pe declarațiile unor martori care nu au fost audiați în mod nemijlocit de instanța de judecată. Deși în practica judiciară, instanțele de judecată aplică în mod direct standardul de protecție convențional, apreciez că se impune reglementarea expresă a regulii ”exclusiv sau determinant”, pentru a sublinia importanța ei și, totodată, pentru a asigura obligativitatea respectării acesteia, în contextul în care, așa cum am menționat anterior, în România jurisprudența nu constituie un izvor de drept.

În opinia mea, această omisiune legislativă este de neexplicat, având în vedere faptul că regula menționată anterior a fost transpusă în cuprinsul dispozițiilor art. 103 alin. 3 C.proc.pen. în ceea ce privește martorii anonimi, semn că legiuitorul român era conștient de existența și de importanța acestei condiții a standardului Al-Khawaja și Tahery, însă, cu toate acestea a ales să îl transpună doar parțial în legislația internă.

Adoptarea noii legislații procesual penale, în februarie 2014, a reprezentat totuși un pas înainte în ceea ce privește protecția pe plan intern a dreptului prevăzut de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție. Astfel, apreciez ca fiind extrem de binevenită instituirea unor garanțiilor

procesuale care constituie factori de contrabalansare a absenței martorilor, respectiv: posibilitatea acordată avocatului persoanei acuzate de a participa la audierile desfășurate în cursul urmăririi penale și de a adresa întrebări persoanelor audiate; înregistrarea cu mijloace audio sau audiovideo a audierilor desfășurate în cursul urmăririi penale; procedura audierii anticipate în fața judecătorului de drepturi și libertăți.

Aceste noi reglementări sunt de natură să sporească protecția oferită pe plan intern dreptului prev. de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție, în contextul în care permit autorităților să evalueze valoarea probantă a declarațiilor furnizate în cursul urmăririi penale de martorii care nu se mai prezintă ulterior în fața instanței, pentru a fi reaudiați în cursul cercetării judecătorești, în condiții de contradictorialitate.

Apreciez că, în materia martorilor anonimi, standardul național de protecție este superior celui convențional, în contextul în care transformă regula ”exclusiv sau determinant” într-una absolută. Astfel, instanțele de judecată române nu pot pronunța în nicio situație o soluție de condamnare fundamentată pe depozițiile unor martori protejați, fără a mai fi necesară efectuarea analizei cu privire la existența unor factori de contrabalansare, astfel cum prevede standardul convențional de protecție.

Nu în ultimul rând, în ceea ce privește dreptul persoanei acuzate de a obține citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării, standardul de protecție național este similar celui instituit la nivel convențional, deși nu există o reglementare expresă în acest sens. În opinia mea, s-ar impune totuși modificarea cadrului legislativ intern, respectiv a dispozițiilor art. 99 alin. 3 C.proc.pen., în sensul introducerii obligației părților care propun administrarea unor probe să își motiveze în mod corespunzător aceste solicitări, indicând teza probatorie care se dorește a fi dovedită.

În concluzie, deși la nivel jurisprudențial și doctrinar nu există divergențe fundamentale în ceea ce privește modalitatea de interpretare și aplicare a dispozițiilor legale interne care intră în sfera de protecție oferită de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție, apreciez că este necesară modificarea cadrului legislativ, în sensul instituirii unei reglementări exprese, coerente, care să reflecte preocuparea legiuitorului român de a transpune pe plan intern principiile care emană din jurisprudența Curții de la Strasbourg, respectiv de a crea un sistem procesual penal modern, care să asigure respectarea drepturilor apărării la un nivel superior.

Cel de-al cincilea capitol al lucrării analizează dreptul persoanei acuzate de a fi asistată în mod gratuit de către un interpret. Odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală au fost introduse noi dispoziții legale în materia dreptului la interpret, care au făcut ca, în principiu, standardul de protecție național să fie similar celui convențional. Astfel, legislația

națională garantează dreptul suspectilor și inculpaților care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima de a beneficia, în mod gratuit, serviciile unui interpret. Totodată, aceștia sunt notificați cu privire la acest drept anterior audierii lor de către organele judiciare. Nu în ultimul rând, cheltuielile judiciare vizând sumele cuvenite interpreților rămân întotdeauna în sarcina statului și nu pot fi recuperate în niciun caz de la inculpați, indiferent de rezultatul procedurilor desfășurate împotriva acestora.

În anumite privințe, legislația națională oferă chiar un grad de protecție sporit în ceea ce privește dreptul la traducere și interpretare, în contextul în care oferă inculpatului posibilitatea să aleagă interpretul care urmează să îl asiste în cadrul procedurilor, din lista interpreților autorizați de Ministerul Justiției, și stipulează în mod expres faptul că inculpatul are dreptul de a beneficia de serviciile interpretului atunci când comunică cu avocatul său, asigurându-se astfel exercitarea practică și efectivă a dreptului la apărare.

Legislația română nu instituie însă în sarcina organelor judiciare obligația de a verifica calitatea serviciilor oferite de interpret ulterior desemnării acestuia. Deși, teoretic, nivelul pregătirii interpretului este unul ridicat, având în vedere procedura de autorizare a acestuia, apreciez că se impune ca organele judiciare să urmărească atent modalitatea în care acesta își duce la îndeplinire obligațiile profesionale. În lipsa unor dispoziții legale exprese în acest sens, urmează să fie aplicat în mod direct standardul convențional de protecție.

Totodată, având în vedere importanța pe care dreptul la interpret o are în cadrul unui proces echitabil, relevantă și de împrerurarea că acesta se regăsește printre drepturile minimale care trebuie garantate oricărei persoane acuzate în cadrul unui proces penal, apreciez că se impune ca încălcarea acestuia să fie sancționată cu nulitatea absolută. Astfel, anularea actelor de procedură întocmite cu încălcarea dreptului la interpret ar trebui să opereze direct, fără ca inculpatul să fie nevoit să probeze vătămarea procesuală suferită și să demonstreze că aceasta nu ar putea fi înlăturată altfel decât prin anularea actelor întocmite cu încălcarea legii. Chiar dacă standardul de protecție convențional nu face referire la sancțiunea nulității în ipoteza constatării unei încălcări a dreptului prevăzut de art. 6 par. 3 lit. e din Convenție, consider că legiuitorul român ar trebui să se preocupe de asigurarea unei protecții sporite a drepturilor persoanelor acuzate.

Nu în ultimul rând, standardul de protecție național este inferior celui convențional în ceea ce privește traducerea scrisă a documentelor esențiale pentru pregătirea apărării. Astfel, potrivit dispozițiilor procesual penale române, organele judiciare au obligația de a asigura traducerea în scris doar a rechizitoriului.

Împrejurarea că persoanei acuzate îi este pusă la dispoziție traducerea hotărârii judecătorești pronunțate în cauză este de natură să garanteze exercitarea drepturilor apărării în mod plener, în condițiile în care îi permite acuzatului să cunoască motivele de fapt și de drept care au stat la baza deciziei instanței de judecată și să evalueze în mod obiectiv dacă se impune să formuleze o cale de atac împotriva hotărârii, respectiv care ar fi șansele de reușită ale unui astfel de demers judiciar.

Având în vedere toate aceste aspecte, apreciez că se impune modificarea legislației procesual penale române, în vederea alinierii complete a standardului de protecție național la cel convențional.

Concluzii

Dreptul la un proces echitabil reprezintă un drept fundamental garantat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, având o dublă valență, atât de drept procedural, cât și de drept substanțial. Dispozițiile art. 6 din Convenție, și în special cele ale paragrafului 3 al textului convențional, prevăd un set de drepturi minimale de care trebuie să se bucure orice persoană acuzată în cadrul unui proces penal și care sunt menite să asigure un caracter echitabil general al procedurilor în cauză.

În acest sens, instanța europeană s-a pronunțat în repetate rânduri împotriva unei aplicări rigide a garanțiilor oferite în materie penală de dispozițiile art. 6 din Convenție, alegând, de multe ori, să analizeze, în ce măsură încălcarea acestora a afectat caracterul echitabil al procedurilor .

Jurisprudența instanței europene în materia dreptului la un proces echitabil, și mai concret, în materia drepturilor apărării, este una extrem de bogată și evoluează în mod constant, conducând la o dezvoltare permanentă a standardelor de protecție instituite în ceea ce privește drepturile apărării.

Cu toate că dreptul la un proces echitabil cunoaște în prezent o reglementare globală, fiind garantat în mai multe convenții internaționale existente la nivel regional, sistemul de protecție european creat prin adoptarea Convenției Europene a Drepturilor Omului rămâne cel mai vechi și cel mai bine dezvoltat, inclusiv prin prisma jurisprudenței Curții de la Strasbourg, mult mai vastă decât cea a celorlalte organisme jurisdicționale de protecție a drepturilor omului existente la nivelul altor regiuni geografice.

În acest context, o mai bună cunoaștere a standardelor de protecție instituite în sistemul convențional, în special de către practicienii dreptului penal, este esențială pentru desfășurarea, pe plan intern, a unui proces care să respecte la cel mai înalt nivel cerințele

privind caracterul echitabil al procedurilor judiciare – un deziderat urmărit în orice democrație veritabilă.

Dispozițiile art. 6 par. 3 din Convenție, precum și standardele de protecție aferente acestora, dezvoltate în jurisprudența Curții de la Strasbourg, reprezintă un nucleu dur al noțiunii mai largi de drepturi ale apărării, un izvor de drept avut în vedere din ce în ce mai des de legiuitorul național atunci când aceste construiește sau reformează sistemul procesual penal din respectivul stat.

Așadar, se poate afirma că, prin setul minimal de garanții pe care îl reglementează, art. 6 din Convenție conturează un model de proces în materie penală⁸, care oferă o oarecare coerență în cadrul sistemelor procesual penale existente în cele 47 de state membre ale Consiliului European.

Importanța dreptului la un proces echitabil în societățile democratice a determinat apariția unor instrumente de protecție suplimentare, inclusiv la nivelul dreptului Uniunii Europene. Legiuitorul european a apreciat că garanțiile oferite de Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu sunt suficiente pentru asigurarea unei protecții adecvate a drepturilor persoanelor acuzate în cadrul unui proces penal, motiv pentru care a urmărit să dezvolte aceste standarde de protecție, prin adoptarea unor acte normative proprii, atât la nivelul dreptului primar, cât și a celui secundar.

Aparent, protecția oferită drepturilor persoanelor acuzate în cadrul unui proces penal la nivelul legislației primare a Uniunii Europene, este mai redusă decât cea existentă în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului, întrucât Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene reglementează în mod explicit doar o parte dintre garanțiile generale ale unui proces echitabil (publicitatea procedurilor, desfășurarea acestora într-un termen rezonabil, accesul la instanțe independente și imparțiale, constituite prin lege), prezumția de nevinovăție și dreptul de a fi apărat de un avocat ales sau numit din oficiu, fără a face vreo referire la celelalte garanții specifice procesului penal, prevăzute la art. 6 par. 3 din Convenție.

Drepturile procedurale ale persoanei suspectate de săvârșirea unei infracțiuni sunt reglementate însă în dreptul Uniunii Europene și la nivelul legislației secundare, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene adoptând o serie de directive care reglementează, printre altele, dreptul la interpretare și traducere, dreptul la informare, dreptul de a avea acces la un avocat, ales sau desemnat din oficiu și dreptul de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.

⁸ Jean-François Renucci, op.cit., p. 381;

Astfel, deși statele membre ale Uniunii Europene fac parte și din Consiliul Europei și sunt semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, astfel că sistemele lor penale trebuie să respecte cerințele minimale prevăzute de art. 6, legiuitorul european a dorit să dezvolte standardele convenționale de protecție, prin adoptarea unei reglementări proprii în acest domeniu.

În acest sens, au fost adoptate o serie de directive menite să sporească, la nivelul dreptului Uniunii Europene, protecția cu privire la drepturile persoanelor acuzate în cadrul unui proces penal:

- Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale⁹;
- Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale¹⁰;
- Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate¹¹;
- Directiva (UE) 2016/1919 a Parlamentului European și a Consiliului din 26 octombrie 2016 privind asistența juridică gratuită pentru persoanele suspectate și persoanele acuzate în cadrul procedurilor penale și pentru persoanele căutate în cadrul procedurilor privind mandatul european de arestare¹²;

Legiuitorul european a apreciat că, deși statele membre sunt părți contractante ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, acest aspect nu este întotdeauna suficient, consolidarea încrederii reciproce în spațiul judiciar european necesitând o punere în aplicare mai consistentă a drepturilor și a garanțiilor prevăzute în art. 6 din Convenție, precum și o dezvoltare, la nivelul dreptului secundar al Uniunii Europene, a standardelor minimale de protecție prevăzute în Convenție și în Cartă.

Având în vedere toate cele expuse anterior, apreciez că standardele de protecție existente în dreptul Uniunii Europene (atât în cel primar, cât și secundar), și cel prevăzut în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și dezvoltat prin jurisprudența Curții de la Strasbourg, sunt similare și complementare. Totodată, statele membre sunt încurajate să

⁹ Publicată în JO L 280/1 din 26.10.2010

¹⁰ Publicată în JO L 142/1 din 01.06.2012

¹¹ Publicată în JO L 294/1 din 06.11.2013

¹² Publicată în JO L 297/1 din 04.11.2016

dezvolte în legislațiile lor standarde de protecție superioare, cele oferite în dreptul Uniunii Europene și în sistemul convențional reprezentând doar un punct de plecare, un set de standarde minimale de protecție care ar trebui respectate în orice proces penal.

În concluzie, cele două sisteme de protecție sunt complementare și se influențează reciproc în permanență, urmărind în mod constant să dezvolte standardele de protecție ale drepturilor persoanelor acuzate, prin instituirea unor noi drepturi în beneficiul acestora, care sunt menite să asigure un nivel ridicat al caracterului echitabil al procedurilor penale desfășurate în spațiul european. Astfel, în timp ce legiuitorul european este atent în permanență la ultimele dezvoltări ale jurisprudenței Curții de la Strasbourg, aceasta analizează în cuprinsul hotărârilor sale reglementarea existentă în materie în dreptul Uniunii Europene.

Totodată, această interferență continuă care are loc între cele două sisteme de protecție influențează în mod automat sistemele juridice naționale. În primul rând, standardul de protecție convențional stabilit în jurisprudența Curții de la Strasbourg este receptat la nivel național atât prin intermediul hotărârilor pronunțate împotriva statului respectiv, cât și prin a celor pronunțate împotriva altor state contractante, acestea bucurându-se de autoritate de lucru interpretat care conferă o direcție clară în ceea ce privește modalitatea în care trebuie aplicate aceste standarde de protecție. În al doilea rând, directivele edictate la nivelul Uniunii Europene sunt transpuse pe plan intern de către statele membre, devenind parte a dreptului național, fiind astfel instituite norme juridice obligatorii pentru organele judiciare din aceste țări.

În România, conceptul de proces echitabil a fost introdus în mod expres în sistemul nostru juridic odată cu modificarea cadrului legislativ, survenită cu ocazia schimbării regimului politic, în luna decembrie a anului 1989. Ulterior acestui moment, legiuitorul român a început să manifeste o preocupare reală, mai timid la început, dar din ce în ce mai consistentă odată cu trecerea timpului, în ceea ce privește crearea unui sistem procesual penal care să respecte cerințele unui proces echitabil și să garanteze drepturile persoanelor acuzate în cadrul procedurilor penale desfășurate împotriva lor.

Ulterior, având în vedere numeroasele reforme intervenite în ceea ce privește legislația procesual-penală, standardul de protecție oferit drepturilor apărării a evoluat în permanență, fiind consolidat în mod constant, inclusiv ca urmare a hotărârilor pronunțate de Curtea de la Strasbourg în cauzele contra României, în care au fost identificate anumite probleme existente în arhitectura procesului penal român. Aceste probleme sistemice, semnalate de instanța europeană, au determinat legiuitorul român să modifice legislația națională, în încercarea de a alinia standardul de protecție existent pe plan intern cu cel creat la nivel convențional.

Așadar, jurisprudența Curții de la Strasbourg a reprezentat un motor important pentru procesul de reformare a sistemului procesual penal român, pe care continuă să îl influențeze în mod semnificativ, atât la nivel legislativ, cât și la nivel jurisprudențial. Standardul de protecție convențional a reprezentat astfel un punct de referință atât pentru legiuitorul român, în cadrul procesului de modernizare și reformare a cadrului legislativ intern, cât și pentru organele judiciare naționale, în încercarea acestora de a împlini, la nivel practic, dezideratul asigurării unui proces echitabil în materie penală.

Așa cum am arătat în cadrul subcapitolelor dedicate concluziilor aferente fiecărui capitol anterior, în prezent, în multe privințe, standardul de protecție național în materia drepturilor conferite persoanei acuzate este similar celui convențional, compatibilitatea acestora fiind realizată inclusiv ca urmare a adoptării noului Cod de Procedură Penală, la data de 1 februarie 2014.

Totodată, cu privire la anumite aspecte, pe care le voi detalia în cele ce urmează, standardul de protecție oferit de legislația internă este superior celui instituit prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ipoteză care este de altfel de dorit în orice sistem judiciar, în contextul în care standardul de protecție convențional este unul minimal, așadar doar un punct de plecare, legiuitorul național având posibilitatea să extindă sfera protecției oferite drepturilor apărării pe plan intern.

Astfel, în materia dreptului prevăzut de art. 6 par. 3 lit. a din Convenție, standardul de protecție național este superior celui convențional, având în vedere faptul că inculpatului îi sunt aduse la cunoștință informații cu privire la mijloacele de probă pe care procurorul de caz le apreciază ca fiind relevante în susținerea acuzațiilor. Potrivit dispozițiilor art. 328 C.proc.pen., procurorul este obligat să realizeze o analiză a probelor administrate în cursul urmăririi penale atunci când descrie faptele cu privire la care dispune trimiterea în judecată a inculpatului. Expunerea unui astfel de raționament logico-juridic în cuprinsul actului de sesizare a instanței este de natură să permită inculpatului să cunoască în concret care sunt elementele de fapt avute în vedere de acuzare precum și mijloacele de probă din care acestea reies, astfel încât să își poată exercita în mod eficient dreptul la apărare.

Totodată, legislația procesual-penală română impune ca informarea cu privire la acuzație să se realizeze în mod obligatoriu în scris, standardul de protecție național fiind superior celui convențional inclusiv din acest punct de vedere. Mai mult decât atât, dispozițiile procesual penale naționale impun comunicarea unei traduceri scrise a rechizitoriului, în ipoteza în care inculpatul nu cunoaște limba română, în timp ce standardul

convențional de protecție admite posibilitatea unei traduceri orale a actului de sesizare a instanței.

În materia dreptului de a dispune de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării, standardul de protecție național este superior celui convențional, în contextul în care, în cursul judecății, inculpatul are posibilitatea de a solicita amânarea cauzei și acordarea unui nou termen de judecată, deși acesta a putut să consulte dosarul și să își pregătească strategia de apărare încă din faza de urmărire penală. Astfel, în cauzele care nu prezintă o complexitate deosebită, parcurgerea etapelor procesuale anterioare judecății oferă suficient timp pentru ca apărarea să se familiarizeze cu conținutul dosarului. Cu toate acestea, inculpatul va beneficia de un termen suplimentar în acest sens, în situația în care înțelege să formuleze o cerere de amânare a cauzei, pentru a-și pregăti în mod corespunzător apărarea.

În mod similar, apreciez că standardul de protecție național în materia dreptului de a avea acces la dosarul cauzei este superior celui convențional, în contextul în care permite inculpatului să consulte personal dosarul în tot cursul procesului și nu doar în mod indirect, prin intermediul avocatului său.

Consider că standardul de protecție național în materia dreptului la asistență juridică de care beneficiază inculpații minori este superior celui convențional, în contextul în care impune obligativitatea asistenței juridice în toate cauzele care vizează inculpați minori, fără a stipula condiții suplimentare în acest sens, privind complexitatea cauzei, nivelul de dezvoltare psiho-emoțională al minorului etc.

De asemenea, apreciez că standardul național de protecție este superior celui convențional, în condițiile în care permite avocatului persoanei acuzate să participe la efectuarea cvasi-totalității actelor de urmărire penală și nu doar la cele care reclamă prezența clientului său (audierea inculpatului, procedura confruntării, procedura identificării persoanelor etc.), astfel cum a statuat instanța europeană.

Totodată, legislația procesual-penală națională garantează confidențialitatea convorbirilor purtate între avocat și clientul său, fiind prevăzută în mod expres sancțiunea care intervine în ipoteza în care aceste discuții sunt înregistrate, respectiv excluderea probelor astfel obținute. Având în vedere sancțiunea instituită în astfel de situații, care operează ope legis, în toate cazurile în care confidențialitatea convorbirilor dintre inculpat și avocat este încălcată, apreciez că standardul de protecție național este superior celui convențional.

Nu în ultimul rând, cadrul legislativ național nu permite restricționarea accesului inculpatului la un avocat în nicio situație, astfel că și din acest punct de vedere standardul de protecție național fiind superior celui convențional.

În ceea ce privește dreptul acuzatului de a beneficia de asistență juridică gratuită din partea unui avocat desemnat din oficiu desemnat de organele judiciare, standardul de protecție național este superior celui convențional, în contextul în care garantează exercitarea acestui drept chiar și în ipoteza în care situația financiară a persoanei acuzate i-ar permite să își angajeze un apărător ales, însă aceasta alege să nu facă acest lucru.

Totodată, standardul național de protecție este superior celui convențional în cazurile în care au fost audiați martori anonimi, în contextul în care în plan intern, regula ”exclusiv sau determinant” este una absolută, având în vedere faptul că instanțele de judecată române nu pot pronunța în nicio situație o soluție de condamnare fundamentată pe depozițiile unor martori protejați. Astfel, potrivit legislației procesual penale române, nu mai este necesară efectuarea analizei cu privire la existența unor factori de contrabalansare a dificultăților întâmpinate de apărare ca urmare a faptului că nu a cunoscut identitatea martorilor și nu a fost astfel în măsură să conteste credibilitatea acestora prin aducerea în discuție a unor elemente ce țin de personalitatea lor, astfel cum prevede standardul convențional de protecție.

În materia dreptului acuzatului de a fi asistat în mod gratuit de un interpret, standardul de protecție național este superior celui convențional, având în vedere următoarele aspecte:

- a) inculpatul are posibilitatea de a-și alege interpretul care urmează să îl asiste în cadrul procedurilor, din lista interpreților autorizați de Ministerul Justiției;
- b) cetățenilor români aparținând minorităților naționale le este permis să se exprime în limba maternă, chiar dacă cunosc limba română;
- c) legislația procesual-penală română reglementează în mod expres dreptul inculpatului de a beneficia de serviciile interpretului atunci când comunică cu avocatul său;
- d) legislația internă protejează inclusiv persoanele surde, mute sau surdo-mute, garantând în mod expres posibilitatea acestora de a recurge la serviciile unui interpret;

Consider că scopul care ar trebui urmărit de fiecare stat contractant îl reprezintă dezvoltarea standardelor de protecție naționale instituite în materia drepturilor prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție, pentru a asigura astfel respectarea dreptului la un proces echitabil la un nivel cât mai ridicat. De altfel, acesta este motivul pentru care, de-a lungul prezentei lucrări, am avansat propuneri de modificare a legislației procesual penale naționale, care urmăreau să creeze un nivel de protecție sporit în ceea ce privește drepturile apărării. Apreciez că în lipsa unei reglementări exprese și a unei preocupări constante în dezvoltarea standardului de protecție existent, manifestată atât de legiuitor, cât și de jurisprudență și

doctrină, atingerea dezideratului asigurării unor proceduri cu adevărat echitabile rămâne iluzorie.

În alte privințe, pe care le voi expune pe larg în continuare, standardul de protecție național este inferior celui existent în sistemul convențional, în condițiile în care jurisprudența Curții de la Strasbourg se află într-o continuă evoluție, existând astfel un decalaj față de modificările legislative realizate pe plan intern. Totodată, deși a reprezentat un pas important în procesul de reformare a legislației procesual penale române, adoptarea noului Cod de procedură penală nu a reușit să transpună drepturi și principii importante care există în sistemul convențional, legiuitorul român ratând astfel oportunitatea de a asigura o aliniere deplină, la zi, a celor două standarde de protecție.

În acest sens, trebuie subliniat faptul că anumite drepturi, cum ar fi dreptul persoanei acuzate de a interoga martorii din proces, nu sunt nici măcar reglementate în mod expres în legislația română, împrejurare pe care o consider mai mult decât regretabilă, având în vedere faptul că România a ratificat Convenția în urmă cu mai bine de 25 de ani, perioadă în care a trecut printr-o serie de reforme ale legislației procesual penale, fără a reuși, în anumite privințe, să asigure o reglementare clară, coerentă, în ceea ce privește drepturile care intră în componența conceptului de proces echitabil în materie penală.

Totodată, se observă că legislația națională stabilește un standard inferior de protecție față de cel convențional în materia dreptului la asistență juridică gratuită. Astfel, dreptul intern nu impune desemnarea unui apărător din oficiu în ipoteza în care inculpatul riscă să fie condamnat la o pedeapsă privativă de libertate, contrar standardului instituit de instanța europeană în cauza *Benham c. Regatului Unit*, în condițiile în care legislația penală din România prevede pentru cvasi-majoritatea infracțiunilor pedeapsa închisorii, chiar dacă în unele cazuri există alternativa aplicării unei amenzi penale.

Aceleași aspecte sunt valabile și în ceea ce privește standardul de protecție al dreptului la asistență juridică în căile de atac, în condițiile în care instanțele de judecată din România au în vedere, atunci când dispun desemnarea unui avocat din oficiu, limita de pedeapsă prevăzută de lege pentru infracțiunile ce fac obiectul judecății, starea de minorat a acestuia sau dacă acesta se află în stare de detenție, fără a analiza dacă acest lucru se impune prin raportare la complexitatea aspectelor ce urmează a fi dezbătute în calea de atac sau a pedepsei care a fost aplicată în primă instanță.

Mai mult decât atât, cadrul legislativ național nu conține norme care să ofere posibilitatea instanței de judecată să dispună înlocuirea apărătorului numit din oficiu în situația în care acesta nu asigură o asistență juridică efectivă în cauzele în care a fost desemnat

și nici nu oferă în mod expres organelor judiciare române posibilitatea de a interveni în vreun fel în modalitatea în care apărătorul din oficiu își îndeplinește atribuțiile profesionale.

Așa cum am arătat anterior, dreptul inculpatului, respectiv al apărătorului acestuia, de a adresa întrebări persoanelor audiate în cursul procesului penal, nu sunt reglementate în mod expres în Codul de procedură penală român, motiv pentru care consider că standardul de protecție național este inferior celui convențional, chiar dacă în practica judiciară exercitarea acestui drept este asigurată în mod corespunzător. În condițiile în care în sistemul juridic din România, jurisprudența nu reprezintă un izvor de drept obligatoriu, este imperios necesar ca acest drept să fie reglementat în mod expres, în caz contrar existând riscul nerespectării acestuia de către organele judiciare, fără ca un astfel de incident să poată fi sancționat din punct de vedere al legii procesual penale.

Totodată, legislația procesual-penală română nu conține dispoziții exprese nici în ceea ce privește dreptul inculpatului de a obține audierea martorilor acuzării în cursul cercetării judecătorești, în condiții de contradictorialitate.

În mod similar, cadrul legislativ național nu stabilește reguli exprese în ceea ce privește utilizarea ca probe în cadrul procesului penal a declarațiilor martorilor audiați în faza de urmărire penală, în ipoteza în care aceștia, nu se mai prezintă ulterior în fața instanței de judecată pentru a da declarație. Așadar, apreciez că standardul de protecție național este insuficient conturat și lasă loc de interpretări, motiv pentru care acesta este inferior celui convențional fiind necesară, în opinia mea, o reglementare expresă a regulilor aplicabile în materia martorilor absenți.

Așadar, consider că standardul de protecție național în materia martorilor absenți este inferior celui instituit în sistemul convențional, având în vedere că:

- a) instanța de judecată poate constata imposibilitatea audierii martorilor fără a fi obligată ca, în prealabil, să depună eforturi rezonabile pentru a asigura prezența martorului în sala de ședință.
- b) Cadrul legislativ național nu interzice ca declarația martorului absent să reprezinte proba exclusivă sau determinantă pe care se fundamentează soluția de condamnare
- c) legislația națională nu impune instanțelor de judecată să aibă în vedere existența unor factori de contrabalansare, în cadrul analizei privind posibilitatea utilizării declarațiilor martorilor absenți ca probe în cadrul procesului.

Având în vedere aceste aspecte, consider că sarcina asigurării unei compatibilități practice a celor două standarde de protecție revine în primul rând doctrinei și jurisprudenței,

motiv pentru care apreciez că este utilă popularizarea, în rândul practicienilor dreptului penal (judecători, procurori, avocați), a principiilor directoare instituite în jurisprudența instanței europene în materia drepturilor prevăzute de art. 6 din Convenție.

În opinia mea, o schimbare la nivel jurisprudențial ar fi mult mai facilă și mai ușor de implementat față de o modificare a cadrului legislativ, în contextul în care este de notorietate faptul că în general, procesul legislativ este unul destul de lent. Astfel, consider că, de cele mai multe ori, primul semnal de schimbare al orientării unui sistem procesual vine din jurisprudență, care, odată cristalizată în jurul unor principii clare și coerente, poate determina mai apoi modificarea legislației, în această ipoteză procesul legislativ beneficiind din plin de experiența acumulată de practica judiciară.

În acest sens, apreciez că organele judiciare române au obligația de a aplica în mod prioritar standardul de protecție convențional, în situațiile în care acesta este mai favorabil persoanei acuzate, în lumina dispozițiilor art. 20 din Constituția României, potrivit căroră ”
(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.”

Deși în practica judiciară a existat un interes permanent în pronunțarea unor soluții care să fie conforme cu cerințele unui proces echitabil și care să respecte astfel standardele de protecție instituite la nivel convențional, din păcate, soluții precum cele la care am făcut referire anterior sunt încă rare, aspect de natură să semnaleze, pe de o parte, faptul că principiile dezvoltate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului nu sunt încă suficient de bine cunoscute de către practicienii dreptului din România, iar pe de altă parte, că și în ipoteza în care acestea sunt cunoscute, organele judiciare sunt încă reticente să le aplice în mod direct, în lumina celor statuate de art. 20 din Constituție, în lipsa unor dispoziții legale exprese existente în legislația procesual-penală, care să transpună și eventual să dezvolte standardul de protecție instituit la nivel convențional.

Așadar, chiar dacă popularizarea și cunoașterea jurisprudenței Curții de la Strasbourg este aptă să genereze o schimbare mai rapidă a practicii judiciare interne, rămâne în continuare necesară schimbarea cadrului legislativ procesual penal, pentru ca protecția oferită drepturilor apărării să fie una eficientă, cu atât mai mult cu cât în sistemul nostru juridic

jurisprudența nu constituie izvor de drept, astfel că nu generează obligativitatea respectării ei de către alte organe judiciare chemate să soluționeze spețe similare.

Chiar dacă, la o primă vedere, neajunsurile sesizate în practică par a fi exclusiv consecința unei slabe cunoașteri sau a unei improprii aplicări a conținutului normelor convenționale și constituționale de către cei chemați să aplice aceste norme, acestea sunt, în opinia mea, rezultatul unui cadru legislativ care nu este suficient de coerent. Apreciez că o reglementare normativă exhaustivă merge mână în mână cu apetența practicianului dreptului în a cunoaște și aplica interpretarea conținutului drepturilor realizată deja pe cale jurisprudențială, numai împreună, cele două componente putând să asigure conținutul drepturilor fundamentale.

Astfel, pentru a se asigura compatibilitatea între standardul de protecție convențional și cel național în materia drepturilor acordate persoanelor acuzate, apreciez că se impune modificarea legislației procesual penale.

Propuneri de lege ferenda

Legiuitorul român s-a arătat preocupat de reglementarea dreptului la un proces echitabil în legislația internă pe mai multe paliere: la nivel constituțional, la nivelul legislației care reglementează desfășurarea procedurilor penale, respectiv la nivelul legislației care reglementează principalele profesii juridice.

Cu toate acestea, dreptul la un proces echitabil nu cunoaște o reglementare unitară la nivelul legislației române și, mai mult decât atât, unele dintre garanțiile prevăzute la art. 6 din Convenție nu au fost reglementate la nivel de principiu în dreptul intern. Astfel, dreptul persoanei acuzate de a interoga martorii din proces, garantat de dispozițiile art. 6 par. 3 lit. d din Convenție nu figurează, la nivel de principiu, în sistemul procesual penal român. Consider că o reglementare expresă a acestui drept ar fi oportună, prin introducerea unui nou alineat în cuprinsul art. 10 C.proc.pen., aspect de natură să asigure o reglementare unitară pe plan intern a drepturilor apărării și totodată să sublinieze similitudinea existentă între standardul de protecție național și cel convențional.

În acest context, apreciez că ar fi utilă o reconfigurare a modalității în care legiuitorul român a înțeles să reglementeze garanțiile componente ce intră în conținutul dreptului la un proces echitabil, atât în Constituție, cât și în legislația primară, pentru a asigura astfel o reglementare coerentă, unitară, fidelă sursei sale de inspirație – Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Astfel, deși atât dreptul la un proces echitabil, cât și componente ale acestuia (accesul la justiție, dreptul la apărare, dreptul la interpret) sunt garantate în mod expres de Constituția României, modalitatea de reglementare aleasă de legiuitorul constituant nu a fost cea mai inspirată, în contextul în care, în opinia mea, ar fi fost de dorit să se asigure o reglementare unitară, coerentă, a acestor drepturi. Apreciez că, în contextul unei viitoare revizuii constituționale, se impune reglementarea dreptului la un proces echitabil ca drept de sine stătător, într-un articol distinct, aspect de natură să reflecte importanța acestuia în societățile democratice și să ofere un grad superior de coerență și consistență reglementării acestui drept pe plan intern. De asemenea, pentru a conferi mai multă acuratețe și claritate textului, consider că ar fi necesar să se indice în mod expres garanțiile procedurale ce intră în conținutul dreptului la un proces echitabil.

Totodată, în contextul în care dispozițiile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu oferă decât un set de drepturi minimale aplicabile în cadrul procesului penal, apreciez că legiuitorul constituant român ar trebui, cu ocazia unei viitoare revizuii constituționale, să manifeste mai mult interes în ceea ce privește dezvoltarea standardelor de protecție actuale, în acord cu tendințele recente apărute la nivelul Uniunii Europene, pe care le-am semnalat în subcapitolul anterior. Cu alte cuvinte, consider că standardele constituționale ar trebui să ofere o protecție sporită drepturilor persoanelor acuzate în cadrul procedurilor penale desfășurate în România. În acest sens, sistemul de protecție convențional ar trebui privit ca un punct de plecare în ceea ce privește garanțiile procesului echitabil și nu ca un nivel maxim de protecție al acestora, cum se întâmplă în prezent.

În opinia mea, este necesară reglementarea în mod expres a anumitor principii directoare care se desprind din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pentru a genera astfel obligativitatea respectării acestora de către organele judiciare române și pentru a asigura o practică judiciară relativ unitară în această materie. Deși, așa cum am arătat anterior, aplicarea standardelor de protecție convenționale este obligatorie și în prezent, în lumina dispozițiilor art. 20 din Constituția României, apreciez că este nevoie o reglementare expresă a acestora, pentru a sublinia, încă o dată, importanța respectării lor.

În materia dreptului acuzatului de a fi informat într-o manieră detaliată asupra naturii și cauzei acuzației, apreciez că ar fi utilă introducerea în Codul de procedură penală a unui nou caz în care inculpatul poate formula contestație în anulare sau recurs în casație împotriva deciziei pronunțate de către instanța de apel, în ipoteza în care aceasta nu pune în discuția părților schimbarea încadrării juridice sau nu se pronunță cu privire la aceasta printr-o hotărâre distinctă de cea prin care se soluționează calea de atac în discuție. O astfel de modificare legislativă se impune cu atât mai mult cu cât standardul de protecție convențional

în materie a fost stabilit de Curtea Europeană a Drepturilor Omului într-o cauză împotriva țării noastre, respectiv în hotărârea pronunțată în cauza *Adrian Constantin c. României*.

În materia dreptului acuzatului de a beneficia de înlesnirile necesare pregătirii apărării, având în vedere faptul că, în prezent, procurorul poate restricționa accesul suspectului la dosarul de urmărire penală pe o durată nedeterminată, apreciez că ar fi utilă modificarea cadrului legislativ național, prin instituirea unui termen maxim în acest sens, precum și reglementarea unei căi de atac împotriva ordonanței prin care procurorul de caz respinge cererea de studiu a dosarului, care să fie soluționată de judecătorul de drepturi și libertăți și nu de procurorul ierarhic superior celui care a respins cererea.

Chiar dacă o astfel de soluție legislativă ar fi de natură să încarce și mai mult activitatea instanțelor de judecată, apreciez că aceasta ar fi oportună, având în vedere că îngrădirea în mod abuziv, de către procurorul de caz, a dreptului persoanei acuzate de a studia dosarul cauzei, ar pune-o pe aceasta în imposibilitatea obiectivă de a se apăra în mod efectiv în cursul urmăririi penale, împrejurare de natură să afecteze caracterul echitabil al procedurilor penale subsecvente. În acest sens, consider că, în vederea asigurării dreptului acuzatului de a beneficia de înlesnirile necesare pregătirii apărării încă din fazele incipiente ale anchetei, se impune instituirea unei căi de atac efective împotriva unor posibile restricționări abuzive a accesului la dosarul cauzei.

De asemenea, apreciez că ar fi oportună reglementarea expresă în legislația procesual-penală națională a posibilității suspectului, inculpatului sau avocatului acestora de a solicita amânarea cauzei în ipoteza în care se află într-o stare fizică care nu le permite să participe în mod efectiv la proces, generată fie de oboseală excesivă, fie de anumite probleme de sănătate. Consider că o astfel de modificare legislativă ar fi de natură să garanteze respectarea, pe plan intern, a standardul de protecție convențional instituit în materia dreptului de a beneficia de înlesnirile necesare pregătirii apărării.

Nu în ultimul rând, consider că ar trebui instituită posibilitatea apărării de a solicita amânarea cauzei și acordarea unui termen de judecată distinct dedicat exclusiv dezbaterilor pe fondul cauzei, pentru a oferi posibilitatea apărării de a studia în mod corespunzător conținutul materialului probatoriu administrat la ultimul termen de judecată, care să poată să fie astfel valorificat în cadrul concluziilor formulate.

În materia dreptului acuzatului de a se apăra el însuși sau de a fi asistat de un avocat, prevăzut de art. 6 par. 3 din Convenție, apreciez că se impune modificarea legislației procesual penale naționale în sensul instituirii, la nivel de principiu, a caracterului practic și efectiv pe care ar trebui să îl aibă asistența juridică oferită persoanelor acuzate de către

avocați. În acest sens, apreciez că ar trebui reglementată obligația instanțelor de judecată a lua măsuri în vederea atingerii acestui deziderat, prin acordarea posibilității acestora de a proceda la înlocuirea avocaților din oficiu în cazurile în care observă că aceștia nu își îndeplinesc în mod corespunzător atribuțiile profesionale.

Totodată, apreciez că legislația procesuală penală română ar trebui modificată în sensul instituirii obligației organelor judiciare de a proceda la informarea inculpaților cu privire la posibilitatea formulării unei cereri în vederea exercitării dreptului la asistență juridică gratuită, în ipoteza în care apreciază că nu își pot face singuri apărarea, urmând ca organele judiciare să analizeze de la caz la caz, prin raportare la criteriul privind interesele justiției, dacă se impune desemnarea unui avocat din oficiu care să îl asiste pe inculpat în mod gratuit.

De asemenea, consider că se impune introducerea unui nou caz de asistență juridică obligatorie în cazul persoanelor acuzate care nu știu să scrie și să citească sau se exprimă cu dificultate, într-o astfel de ipoteză fiind evident că aceasta nu sunt în măsură să se apere singure în mod eficient și au nevoie de asistență juridică de specialitate. Opinez că aceeași soluție se impune și în cazul inculpaților care au probleme de sănătate mentală.

În mod similar, apreciez că se impune instituirea asistenței juridice obligatorii în procedura camerei preliminare, independent de pedeapsa stabilită de lege pentru infracțiunea ce face obiectul trimiterii în judecată, în contextul în care această etapă procesuală este una complexă, în cadrul căreia pot fi invocate doar chestiuni de drept, și influențează în mod direct caracterul echitabil al etapelor procesuale ulterioare.

În ceea ce privește dreptul prevăzut de art. 6 par. 3 lit. d din Convenție, consider că se impune reglementarea în mod expres, în legislația internă, a dreptului inculpatului și al avocatului său de a adresa întrebări persoanelor audiate în cursul procesului penal.

Totodată, apreciez că legiuitorul român ar trebui să instituie reguli clare în ceea ce privește utilizarea ca probe în cadrul procesului penal, a declarațiilor date în cursul urmăririi penale de martorii care ulterior nu se mai prezintă în fața instanței de judecată pentru a fi audiați. Astfel, legislația internă ar trebui să prevadă criteriile în baza cărora organele judiciare să poată aprecia dacă motivele care au determinat lipsa martorului de la proces au fost imperative, astfel cum prevede standardul convențional de protecție. De asemenea, consider că ar trebui instituită, în legislația procesual-penală română, regula ”exclusiv sau determinant”, componentă esențială a standardului convențional de protecție în materia martorilor absenți, potrivit căreia o soluție de condamnare nu se poate baza în mod exclusiv sau într-o măsură determinantă pe declarațiile unor martori care nu au fost audiați în mod nemijlocit de instanța de judecată.

Totodată, apreciez că ar fi utilă instituirea obligativității înregistrării prin mijloace audiovideo a tuturor audierilor realizate în cursul urmăririi penale, și nu doar a celor privindu-i pe suspecți sau inculpați. O astfel de reglementare ar permite instanței de judecată să vizioneze ulterior, în cursul judecării, aceste înregistrări și să perceapă astfel în mod direct comportamentul martorilor în timpul respectivelor audieri și să evalueze credibilitatea acestora, împrejurare deosebit de relevantă în ipoteza în care martorii nu au mai putut fi audiați în mod direct în cursul cercetării judecătorești. Această ipoteză a fost avut în vedere de instanța europeană, care a apreciat că poate constitui un factor de contrabalansare relevant, care urmează să fie avut în vedere în cadrul aplicării standardului instituit în cauza *Al-Khawaja și Tahery c. Regatului Unit*.

De asemenea, apreciez că se impune reglementarea expresă, pe plan intern, a dreptului persoanei acuzate de a obține citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării.

În opinia mea, s-ar impune inclusiv modificarea cadrului legislativ intern, respectiv a dispozițiilor art. 99 alin. 3 C.proc.pen., în sensul introducerii obligației părților care propun administrarea unor probe să își motiveze în mod corespunzător aceste solicitări, indicând teza probatorie care se dorește a fi dovedită.

În materia dreptului acuzatului de a fi asistat în mod gratuit de un interpret, garantat de art. 6 par. 3 lit. e din Convenție, apreciez că legislația română ar trebui modificată în sensul instituirii în sarcina organelor judiciare a obligației de a verifica calitatea serviciilor oferite de interpret ulterior desemnării acestuia.

De asemenea, având în vedere importanța pe care dreptul la interpret o are în cadrul unui proces echitabil, apreciez că se impune ca încălcarea acestuia să fie sancționată cu nulitatea absolută, sens în care ar fi oportună completarea dispozițiilor art. 281 C.proc.pen.

Totodată, apreciez că ar fi utilă introducerea unui ”filtru de convenționalitate” la nivel național, pentru ca eventualele vicii de procedură apte să genereze încălcări ale dreptului la un proces echitabil să poată fi remediate pe plan intern, înainte ca persoana acuzată ale căror drepturi au fost vătămate să se adreseze instanței europene.

În acest sens, apreciez că este necesară completarea dispozițiilor art. 438 alin. 1 C.proc.pen., prin introducerea unui nou caz de recurs în casație, care să permită inculpaților să reclame în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție faptul că procedurile desfășurate în fața instanțelor inferioare nu au respectat standardele de protecție existente în sistemul convențional, în materie penală.

Apreciez că se impune inclusiv instituirea, la nivelul Înaltei Curți de Casație și Justiție, a unor completuri specializate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care să aibă competența exclusivă de a judeca recursurile în casație în materie penală în cadrul cărora inculpații reclamă încălcări ale dispozițiilor convenționale.

În ipoteza în care o astfel de modificare legislativă ar fi adoptată, s-ar oferi organelor judiciare române, respectiv Înaltei Curți de Casație și Justiție, posibilitatea de a remedia încălcările dispozițiilor convenționale survenite în cadrul procedurilor judiciare interne, reducând astfel numărul condamnărilor suferite de România în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Totodată, prin introducerea acestui nou motiv de recurs în casație, inculpatul ar avea posibilitatea să reclame încălcarea celor mai importante drepturi ale sale în fața instanței aflate pe cea mai înaltă treaptă în ierarhia sistemului judiciar român și să poată astfel obține remedierea vătămarilor procesuale suferite mult mai rapid, fiind cunoscut faptul că procedura desfășurată în fața instanței europene se poate întinde pe mai mulți ani.

Nu în ultimul rând, apreciez că posibilitatea ca drepturile minimale garantate de dispozițiile art. 6 par. 3 din Convenție să nu fie respectate pe plan intern este potențată de faptul că regimul juridic aplicabil sancțiunii nulității este fie prea rigid, în cazul nulității absolute, care intervine în cazurile expres și limitativ prevăzute de lege, fie prea lax, subiectiv, în cazul nulității relative, care intervine doar în situațiile în care nerespectarea dispozițiilor legale a produs o vătămare procesuală inculpatului, pe care acesta trebuie să o dovedească, iar vătămarea în discuție nu poate fi înlăturată altfel decât prin anularea actului întocmit cu nesocotirea legii.

Având în vedere faptul că drepturile garantate de art. 6 par. 3 din Convenție sunt minimale și reprezintă nucleul dur al conceptului de proces echitabil în materie penală, statele contractante având posibilitatea să dezvolte standardul de protecție convențional și să instituie alte drepturi și garanții procesuale în favoarea persoanei acuzate, apreciez că este necesar ca nerespectarea principiilor dezvoltate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materia drepturilor apărării, prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție, să fie sancționată cu nulitatea absolută. În acest sens, consider că este necesară modificarea cadrului legislativ actual, prin completarea cazurilor de nulitate absolută prevăzute de dispozițiile art. 281 C.proc.pen.

În opinia mea, nerespectarea celor cinci drepturi analizate în prezenta lucrare generează în mod automat o vătămare procesuală persoanei acuzate, motiv pentru care remediuul merit să corijeze acest aspect ar trebui să conducă ope legis la anularea actului în discuție, astfel ca vătămarea să fie înlăturată în mod rapid și eficient.

Chiar dacă instanța europeană a făcut din evaluarea privind caracterul echitabil al procedurilor privite în ansamblul lor un punct central în analiza oricăror plângeri ce au la bază drepturile prevăzute de art. 6 par. 3 din Convenție, apreciez că este oportun ca legiuitorul român să ofere un grad superior de protecție și să sancționeze orice încălcare a acestor drepturi în cel mai energic și drastic mod, pentru a arăta astfel că acordă atenția și importanța cuvenită dreptului la un proces echitabil, în special în ceea ce privește componenta acestuia care vizează drepturile apărării.

Consider că decalajul existent între cele două standarde de protecție trebuie eliminat sau cel puțin atenuat cât mai repede cu putință, pentru ca România să aibă un sistem procesual penal modern în adevăratul sens al cuvântului, aliniat la cele mai recente tendințe expuse pe plan european, în special în sistemul convențional, care urmărește să armonizeze sistemele judiciare ale statelor contractante prin oferirea unor standarde minimale de protecție. Apreciez că aceste standarde trebuie să fie respectate în mod uniform, întrucât constituie un punct de plecare, o fundație, pe care fiecare stat contractant urmează să își construiască sistemul judiciar astfel încât să atingă dezideratul asigurării dreptului la un proces echitabil la cel mai înalt nivel posibil.